

DOI 10.31558/2307-2318.2023.1.16

УДК 339.94

JEL: F20, F21, F23

Нестеров С.В.

аспірант, кафедра міжнародних економічних відносин,
Донецький національний університет імені Василя Стуса
ORCID: 0009-0001-1752-2345
s.nesterov@donnu.edu.ua

ВПЛИВ ІНВЕСТИЦІЙНОГО КЛІМАТУ НА ІНТЕГРАЦІЮ УКРАЇНИ У ГЛОБАЛЬНІ ЛАНЦЮГИ СТВОРЕННЯ ВАРТОСТІ

У статті визначено актуальність теми, зазначені науковці, які досліджували глобальні ланцюги доданої вартості. За результатами огляду досліджень та публікацій визначено, що глобальні ланцюги доданої вартості відіграють важливу роль у виробництві та торгівлі на міжнародних ринках, а інвестиційний клімат має прямий вплив на розвиток економічних процесів спрямованих на створення глобальних ланцюгів вартості. Визначено поняття феномену конкуперації, а також умовно розбито ланцюжок створення вартості на п'ять основних видів діяльності.

Автором обґрунтовано загальні основні характеристики сприятливого інвестиційного клімату. Здійснено оцінку інтегрального показника Індексу інвестиційної привабливості України у динаміці. Зроблено висновок, що попри такого значного зовнішнього фактора як військові дії, на інвестиційний клімат країни продовжують в значній мірі впливати внутрішні фактори такі як корупція, слабка судова система та інші. Доведено, що за рахунок вже проведених реформ країна має певний запас міцності, тому вкрай важливо продовжувати початі реформи спрямовані на залучення національного бізнесу до участі у створенні глобальних ланцюгів створення вартості.

Ключові слова: *глобальні ланцюги створення вартості, інвестиційний клімат, конкурентоспроможність, інструмент впливу, організаційно-економічний механізм, міжнародний економічний процес, проміжний товар, інвестиційний ризик.*

Рис. – 1, табл. – 1, літ. – 13.

Nesterov S.

graduate student, department of International Economic Relations,
Vasyl` Stus Donetsk National University
ORCID: 0009-0001-1752-2345
s.nesterov@donnu.edu.ua

THE INFLUENCE OF THE INVESTMENT CLIMATE ON THE INTEGRATION OF UKRAINE IN GLOBAL VALUE CHAIN

The article defines the relevance of the topic, are mentioned the scientists who researched global chains of added value. Based on the results of the review of research and publications, it was determined that global value added chains play an important role in production and trade in international markets, and the investment climate has a direct impact on the development of economic processes aimed at creating global value chains. The concept of competition phenomenon is defined, and the value creation chain is conditionally divided into five main types of activities. The work presents the general main characteristics of a favorable investment climate. An assessment of the integral indicator of the Investment Attractiveness Index of Ukraine in dynamics was carried out. It was concluded that despite such a significant external factor as military actions, the country's investment climate continues to be largely influenced by internal factors such as corruption, a weak judicial system, and others. It has been proven that due to the reforms that have already been carried out, the country has a certain

safety margin, therefore it is extremely important to continue the started reforms aimed at attracting national business to participate in the creation of global value chains.

Key words: *global value chains, investment climate, competitiveness, influence tool, organizational and economic mechanism, international economic process, intermediate goods, investment risk.*

Fig. – 1, tab. – 1, ref. – 13.

Постановка проблеми. Актуальність теми обумовлено необхідністю відновлення і зростання економічного потенціалу України після припинення агресії з боку Російської Федерації, участі у глобальних ланцюгах створення вартості як засобу підвищення конкурентоспроможності країни. Проведення на території України повномасштабних бойових дій, значні руйнування інфраструктури, промислових підприємств, транспортних, енергетичних та інших об'єктів в значній мірі призведе до погіршення економічних показників та дає виклик всім задіяним у відновлюванні нашої держави, у тому числі і науковцям, які повинні вже зараз розробляти дієві економічні механізми, здатні оперативно бути впровадженими, спрямовані на ефективне використання ресурсів з мінімальним терміном окупності та реальною економічною ефективністю.

Інтеграція України у глобальні ланцюги створення вартості є одним із важливих напрямків в даний час, тому необхідно визначити механізми і основні фактори, що впливають на конкурентоспроможність країни.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Концепція глобальних ланцюгів вартості (GVC, globalvaluechain) зародилася ще в 1970-х роках. Одним з перших її почав розвивати Майкл Портер [1]. Пізніше в 2000-х роках вона трансформувалася в концепцію глобальних ланцюгів доданої вартості (GVCs, globalvalue-addedchains). Вклад в дослідження глобальних ланцюгів доданої вартості найбільше внесли Гаррі Джереффі та Рафаель Каплінські [2]. Серед науковців, що досліджують теоретичні та практичні інструменти аналізу глобальних ланцюгів доданої вартості та управління ними слід назвати В. Панченка, Н. Резнікову, І.Ю. Гужви, А.С. Філіпенка, О.М. Бородіну, Є.В. Крикавського, А.І. Ігнатюка та інші.

За результатами огляду досліджень та публікацій визначено, що глобальні ланцюги доданої вартості (ГЛДВ) відіграють усе важливішу роль у виробництві та торгівлі на міжнародних ринках. Сьогодні понад половина виробленої продукції - це проміжний товар, призначений для подальшої переробки в інших країнах. Вартість імпортованих товарів у експорті також зростає. Багато виробничих і сервісних фірм, які безпосередньо не залучені до міжнародної торгівлі, долучаються до глобальних ланцюгів доданої вартості побічно, як постачальники для фірм, задіяних у цих ланцюгах. ГЛДВ, що відкривають можливості доступу до міжнародних ринків, запровадження нових технологій і дотримання міжнародних стандартів виробництва, мають величезне значення для перспектив всеохоплюючого та сталого промислового розвитку. Інвестиційний клімат має прямий вплив на розвиток економічних процесів спрямованих на створення глобальних ланцюгів вартості.

Метою статті є дослідження участі України у глобальних ланцюгах створення вартості та обґрунтування впливу інвестиційного клімату на зазначені економічні процеси.

Для досягнення мети було вирішено такі науково-практичні завдання: дослідження процесу впливу, визначення організаційно-економічних механізмів та імперативів впливу інвестиційного клімату країни на їх конкурентоспроможність у глобальних ланцюгах створення вартості; наведення механізмів підвищення конкурентоспроможності країни у глобальних ланцюгах створення вартості; визначення основних засад провадження інвестиційної діяльності під впливом факторів глобальної невизначеності та визначення ефективних важелів механізму державної підтримки

формування конкурентоспроможності країни у глобальних ланцюгах створення вартості.

Виклад основного матеріалу. Інтеграція в глобальні ланцюги доданої вартості (далі – ГЛДВ) – це один з головних визнаних інструментів економічного розвитку у світі. ЮНІДО та інші міжнародні організації наполегливо рекомендують його як обов’язковий для використання країнами, що розвиваються. Історія Китаю, Південної Кореї, Тайваню, а сьогодні вже й багатьох інших країн Південно-Східної Азії, Східної Європи доводить, що вдала інтеграція в ГЛДВ значно покращує конкурентоспроможність економіки, а також сприяє зростанню.

Науковці та організації, що досліджують зазначене питання мають різні підходи щодо розвитку глобальних ланцюгів доданої вартості (табл. 1).

Таблиця 1 – Систематизація підходів щодо розвитку ланцюгів доданої вартості

Автори	Назва підходу, теорії, концепції	Підходи до розвитку ланцюгів доданої вартості
M. Porter	Конкурентні переваги	Успіхи країн з багатою експортною складовою зумовлені сучасними конкурентними перевагами фірм, які ґрунтуються на постійно здійснюваних інноваціях та оновленні технологій [13]. Результативність фірми залежить від ефективності управління своїми зв’язками з постачання, як вони втілені у загальну структуру ЛДВ та наскільки добре ЛДВ організований і здатний підтримувати конкурентоспроможність в усьому ланцюгу [7].
G. Gereffi	Модернізація	Економічна модернізація визначається як перехід компаній, країн або регіонів до вищого рівня вартості у ГЛВ з метою збільшення переваг від участі в глобальному виробництві. Підвищення продуктивності фірми шляхом створення технологічного та управлінського потенціалу для забезпечення його включення до ГЛДВ. Модернізація ланцюга доданої вартості означає опанування знань і технологій, причому швидше за конкурентів [7].
C.Freeman, R. Nelson, S. Winter	Інноваційні системи	Конкурентоспроможність національної промисловості ґрунтується на структурі та показниках ефективності національних інноваційних систем. Цей підхід полягає у формуванні індивідуальної та колективної компетенції серед суб’єктів ЛДВ, мереж обміну знаннями, спільного навчання та розвитку технологій, а також інституційних і політичних рамок, які створюють сприятливі умови для учасників мережі для розробки та застосування інновацій [7].
USAID, ЮНІДО	Промислові кластери	Кластерний підхід зосереджується на взаємодії між географічно концентрованими фірмами (горизонтальні зв’язки) та їхніх зв’язках із фірмами та організаціями в інших сегментах ланцюга доданої вартості (вертикальні зв’язки). Синергетичний ефект або системна конкурентоспроможність можуть бути досягнуті завдяки просторовій організації, стратегічним союзам і мережам фірм. Розвиток кластерів тягне за собою підтримку кластерів фірм з метою покращення їхнього бізнесу та налагодження зв’язків із постачальниками та покупцями, а також розвиток системної компетенції на основі обміну інформацією, спільного навчання та інновацій, подібних до заходів у розвитку ланцюгів доданої вартості [7].
В.Панченко, Н.Резнікова	Конкуперация	Конкурентоспроможність при створенні спільної вартості. В процесі співпраці (кооперації) не виключається перебування фірм у відносинах конкуренції [3].

Джерело: складено автором на основі [3], [7], [13]

Зазначені в таблиці 1 підходи мають свої переваги та недоліки. Наприклад, Майкл Портер, не надав ніяких рекомендацій щодо розвитку ланцюгів доданої вартості або того,

як краще інтегрувати промисловий сектор та структурувати його для підвищення конкурентоздатності. Що стосується промислових кластерів, то не всі ланцюги доданої вартості обов'язково характеризуються агломерацією фірм в певному географічному місцезнаходженні, у такому випадку заходи не можуть базуватися на колективній діяльності горизонтально структурованих фірм. Загальною рисою зазначених підходів є досягнення переваг за рахунок підвищення конкурентоздатності за рахунок модернізації, розвитку інновацій та переходу до вищого рівня вартості у створенні у ГЛДВ.

Глибокі структурні перетворення в українському промисловому та технологічному ландшафтах, спричинені агресивною насильницькою деіндустріалізацією внаслідок російсько-української війни, змінять не лише характер та спосіб реалізації наявних факторів виробництва, але й актуалізують інтеграцію українських підприємств в глобальні виробничо-збутові мережі та розширення торговельних взаємозв'язків в умовах глобального технологічного й цифрового суперництва.

Технологічні зміни, роботизація та цифровізація невпинно призводять до мутації традиційних секторів як на рівні організаційних моделей, так і на рівні урядової політики, яка має вчасно реагувати на особливості нового міжнародного поділу праці. Виникає феномен конкуперативності, коли при створенні спільної вартості в процесі співпраці (кооперації) не виключається перебування фірм у відносинах конкуренції. Більше того, закриття ринків під час пандемічних обмежень актуалізувало запит на дублювання в ланцюжках постачання, навіть якщо воно передбачає співпрацю з конкурентом.

Ланцюжок створення вартості можна розбити на п'ять основних видів діяльності:

1) вхідна логістика (наприклад, отримання сировини, складування та управління запасами);

2) операції (всі види діяльності у процесі перетворення сировини на готову продукцію або послуги);

3) вихідна логістика (наприклад, доставка кінцевого продукту або послуги кінцевому користувачеві);

4) маркетинг та продажі (всі стратегії та заходи, спрямовані на спонукання потенційних клієнтів до купівлі кінцевого продукту чи послуги, включаючи вибір каналів збуту, рекламу та ціноутворення);

5) післяпродажні послуги (всі види діяльності, спрямовані на покращення споживчого досвіду, такі як обслуговування клієнтів, ремонт чи технічне обслуговування).

Промислові екосистеми є складними системами, котрим притаманна ієрархічність і подільність. Ієрархія при цьому не обов'язково передбачає відносини підпорядкування, натомість вона означає, що промислові екосистеми є багаторівневою системною структурою, що характеризується взаємопереплетенням вертикальних і горизонтальних відносин, адже одні й ті ж самі організації можуть бути вбудовані в численні структури, між собою не пов'язані. Фірми при цьому можуть працювати в одному або кількох традиційно визначених секторах у різних ланцюжках створення вартості та виконувати різні виробничі та/або технологічні функції в кожному з них [3].

У глобальних ланцюгах вартості та виробничих мережах відбувається координація світового виробництва, торгівлі та інвестицій внаслідок фрагментації виробничих процесів у країни з динамічними порівняльними перевагами. Аналіз детермінант збалансованого економічного зростання підтвердив, що глобальні ланцюги вартості становлять імператив підвищення експортної конкурентоспроможності країн та формування їх високого конкурентного статусу [4]. Спостерігається значне зростання частки торгівлі проміжною продукцією в останні десятиліття (імпортна складова експорту у 1990 р. становила 20 %, у 2018 р. – 51 %, а у 2030 р. прогнозується 60 %) [11]. Особлива увага дослідженню глобальних ланцюгів вартості, починаючи з 2009 р., приділяється у стратегіях розвитку міжнародних організацій, таких як Світовий банк, Світова організація

торгівлі, ЮНКТАД, ЮНІДО, Міжамериканський банк розвитку, Азійський банк розвитку та інші [12].

Функціонування глобальних ланцюгів вартості та виробничих мереж відбувається у середовищі інституцій і допоміжних секторів із залученням комплексу критичних ресурсів (людський капітал, інфраструктура, капітальні інвестиції, сфера послуг та інші) (рис. 1).

Структура менеджменту глобальних ланцюгів вартості формує ієрархію учасників і спосіб залучення фінансових, матеріальних ресурсів і людського капіталу у систему взаємовідносин між суб'єктами транснаціонального бізнесу, що містить ринкові, модульні, відносні, замкнуті та ієрархічні типи управління.

Ефективна інтеграція країн до глобальних ланцюгів вартості забезпечується цілеспрямованою політикою входження до виробничих мереж шляхами розвитку кластерів, індустріальних та наукових парків, вільних економічних зон та інших інноваційних конкурентних просторів, залучення технологічних іноземних інвесторів, допомоги національним компаніям у пошуку торговельних партнерів та технологій, покращення інфраструктури, логістики тощо. Для розширення та зміцнення власних мережевих позицій пріоритетами є максимізація абсорбційного потенціалу, стимулювання інновацій та розвиток технологічних компетенцій, відповідність стандартизації товарів і бізнеспроцесів. Отримання максимальних переваг від участі у глобальних ланцюгах з урахуванням збалансованого розвитку країни передбачає високу продуктивність, справедливий розподіл можливостей і результатів від діяльності у виробничих мережах, сприяння соціальній модернізації та екологізації у парадигмі сталого розвитку.

Рис. 1. Компоненти виробничого ланцюга створення доданої вартості

Джерело: побудовано автором на основі [4]

Основними напрямками державної політики інтеграції вітчизняного бізнесу в глобальні виробничі мережі виступають: реалізація науково-технологічного та інноваційного потенціалу, мобілізація людського та інтелектуального капіталу, цифрова трансформація бізнесу, міжнародна гармонізація законодавства, інституційна

стабільність, захист прав власності, забезпечення прозорості адміністрування, дійова антикорупційна діяльність, конструктивний діалог та стратегічне партнерство влади і великих компаній, технологічна та організаційна модернізація виробничої, транспортно-логістичної та соціальної інфраструктури, участь у регіональних і субрегіональних об'єднаннях країн.

Основним фактором швидкої інтеграції українського бізнесу в міжнародні економічні процеси є максимальна адаптація та удосконалення організаційно – економічних механізмів, що впливають на поліпшення інвестиційного клімату країни.

Сприятливий інвестиційний клімат повинен забезпечити захист прав інвестора від інвестиційних ризиків. До основних факторів, що формують інвестиційний клімат належать: організаційно-правовий фактор, політичний фактор, економічний фактор, характеристика потенціалу країни, фінансовий фактор, соціально-культурний фактор, міжнародні відносини, розвиток економіки, загальні умови господарювання.

Згідно дослідженні Європейської бізнес асоціації (ЄБА) інтегральний показник Індексу інвестиційної привабливості України у першій половині 2022 року через повномасштабну війну впав на пів пункта і становив 2,17 балів з 5-ти можливих. Це значення – найнижче з 2013 року.

Оцінка піврічної динаміки інвестиційного клімату також відчутно погіршилася, підкреслюють в ЄБА. Зазначається, що негативну динаміку спостерігають 79% інвесторів, ще 17% вважають, що діловий клімат не зазнав суттєвих змін. При цьому, попри війну, 91% компаній асоціації планують продовжувати працювати на ринку України, а 55% збираються інвестувати в Україну навіть у воєнний час.

В Асоціації додають, що військова агресія РФ проти України очікувано очолила перелік факторів, що негативно вплинули на інвестиційний клімат, на другому місці опинилась корупція, на третьому – слабка судова система.

Серед позитивних змін бізнес-лідери найвище оцінили надання Україні статусу кандидата на вступ до ЄС, скасування мит і квот на український експорт - резюмували в ЄБА.

«За даними дослідження стан інвестклімату опинився відкинутим до 2012-2013 років. І це непоганий результат, зважаючи, що в країні триває повномасштабна війна. Це свідчить і про стійкість українського бізнесу, і про мужність наших людей, а також про те, що реформи та позитивні зміни останніх восьми років дали нам певний запас міцності» - коментує результати дослідження виконавча директорка ЄБА Анна Дерев'янка [6].

Висновки. Отже, попре такого значного зовнішнього фактора як військові дії, на інвестиційний клімат країни продовжують в значній мірі впливати внутрішні фактори такі як корупція, слабка судова система, не задовільний рівень фінансової та страхової системи, відсутність чітких гарантій недоторканності та підтримки бізнесу. Але за рахунок вже проведених реформ країна має певний запас міцності, тому вкрай важливо продовжувати початі реформи спрямовані на залучення національного бізнесу до участі у створенні глобальних ланцюгів створення вартості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Porter M. / On Competition / Harvard Business Press, 2008 – 544с.
2. Kaplinsky R. / Spreading the Gains from Globalisation. What Can Be Learned From Value Chain Analysis? 2002 – 110 с. Brighton: Institute of Development Studies.
3. Панченко В., Резнікова Н. Ланцюжки створення вартості, публікація, URL:<https://www.industry4ukraine.net>.
4. Антонюк Л., Черкас Н./ Міжнародна економічна політика. 2019. №2 (31), URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/Мер_2019_2_5.
5. Gereffi G., Fernandez-Stark K. Global Value Chain Analysis: A Primer. Durham: Center on Globalization, Governance & Competitiveness, Duke University, 2016. 34 p.

6. Дослідження та аналітика – European Business Association, URL:<https://eba.com.ua/indeks-investytsijnoyi-pryvablyvosti-ukrayiny-pokazav-najnyzhche-znachennya-z-2013-roku>.
7. United Nations Industrial Development Organization, publications, URL:https://www.unido.org/sites/default/files/2016-03/GVC_REPORT_FINAL_0.PDF.
8. Global Value Chain Development Report. International Bank for Reconstruction and Development. The World Bank. 2017. 190 p.
9. Horner R., Nadvi K. Global value chains and the rise of the Global South: unpacking twentyfirst century pol- ycentric trade. *Global Networks*. 2018. № 18(2). P. 207–237.
10. WIOD, World Input-Output Database. URL: <http://www.wiod.org>.
11. Johnson R.C., Noguera G. A Portrait of Trade in Value-Added over Four Decades. *Review of Economics and Statistics*. 2017. № 99(5). P. 896–911.
12. Global Value Chain Development Report. International Bank for Reconstruction and Development. The World Bank. 2017. 190 p.
13. Porter M. / *The Competitive Advantage of Nations* / Harvard Business Review, URL:<https://hbr.org/1990/03/the-competitive-advantage-of-nations>.

REFERENCES

1. Porter M. / *On Competition* / Harvard Business Press, 2008 – 544c.
2. Kaplinsky R. / *Spreading the Gains from Globalisation. What Can Be Learned From Value Chain Analysis?* 2002 – 110 p. Brighton: Institute of Development Studies.
3. Antoniuk L., Cherkas N. / *International economic policy*. 2019. №2 (31), URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mep_2019_2_5.
4. Gereffi G., Fernandez-Stark K. *Global Value Chain Analysis: A Primer*. Durham: Center on Globalization, Governance & Competitiveness, Duke University, 2016. 34 p.
5. Research and analytics – European Business Association, URL:<https://eba.com.ua/indeks-investytsijnoyi-pryvablyvosti-ukrayiny-pokazav-najnyzhche-znachennya-z-2013-roku>.
6. United Nations Industrial Development Organization, publications, URL:https://www.unido.org/sites/default/files/2016-03/GVC_REPORT_FINAL_0.PDF.
7. Global Value Chain Development Report. International Bank for Reconstruction and Development. The World Bank. 2017. 190 p.
8. Horner R., Nadvi K. Global value chains and the rise of the Global South: unpacking twentyfirst century pol- ycentric trade. *Global Networks*. 2018. № 18(2). P. 207–237.
9. WIOD, World Input-Output Database. URL: <http://www.wiod.org>.
10. Johnson R.C., Noguera G. A Portrait of Trade in Value-Added over Four Decades. *Review of Economics and Statistics*. 2017. № 99(5). P. 896–911.
11. Global Value Chain Development Report. International Bank for Reconstruction and Development. The World Bank. 2017. 190 p.
12. Global Value Chain Development Report. International Bank for Reconstruction and Development. The World Bank. 2017. 190 p.
13. Porter M. / *The Competitive Advantage of Nations* / Harvard Business Review, URL:<https://hbr.org/1990/03/the-competitive-advantage-of-nations>.